

Mačeha.

(Vaclav Kosmák. — Jožef Gruden.)

zunaj je bila tema kakor v rogu. Veter je tulil in cvilil v dimniku in se zaganjal s snegom v okna, da so šklepetala. Mati je pospravljala z mize, ravno povečerjali smo bili.

Čez nekoliko časa je zaškripala kljuka v veži in zaropotale so coklje.

»Aha, že gredo,« je rekel stari sodar, ki je hodil k nam slehern večer v vas. Vrata so se odprla in vstopile so v samih nogavicah kakor duhovi: čednica, stara kovačica in Novakova Neža. Šlape z lesenimi podplati so bile pustile v veži.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus! Dober večer Bog daj!«

»Na veke. Bog vas sprimi!« jih je pozdravila mati. »Sem že mislila, da vas ne bo.«

»Nič čudno bi ne bilo!« je odgovorila čednica, »strah, kakšno je zunaj.«

Ženske so slekle kratke kožuške, posedle k peči na klop in mati jim je prinesla iz čumnate preslice. V našem kraju je preja še v navadi, in vsaka predica je puščala preslico čez noč tam, kjer je ravno predla, da je ni bilo treba slehern večer prenašati sempatja.

Predice so si privezale predivo na koželj, nategnile motvoz na kolo, in po sobi se je razlegalo hrčanje in klopotanje podnožnic, da je bilo veselje poslušati.

To hrčanje mi je bilo nad vse ljubo. Pa sem mislil še sam po svoje ojačiti to milo tiho godbo; saj se mi je zdela ljubka kakor čarovno žuborenje potoka ali vršenje črnega gozda. Planil sem po »volka« pod posteljo, navil vrvco, jo potegnil skozi luknjico, pa spustil milega mi »volka« po tleh. Begal je ženskam med preslicami in hrčal in klopotal je bolj kakor kolovrati sami. Predice so pa kakor preplašene privzdigovale noge pa se smejale. Imel sem svoje veselje, pa sem se tudi jaz smejal, ko se je moj »volk« bolj slišal kakor kolovrati.

»Še enkrat ga spusti, no,« me je izpodbujala Novakova Nežka.

In ni me bilo treba dvakrat prositi, in spuščal sem »volka«, da je začelo očetu presedati. Obrnil se je proti meni, pa mi ukazal: »No, zdaj je pa dosti tega! Sedi pa miruj, sicer te bom zapodil spat.«

Poznal sem resni očetov obraz, zato sem sedel v svoj priljubljeni mi kotiček na slamnico na tleh. Stari pes Sultan se je priplazil k meni mi položil glavo v naročje, jaz sem mu pa gladil glavo in se poigraval z njegovimi ušesi. Gledal sem zdaj enega, zdaj drugega, kateri je ravno govoril, in pazno poslušal, kar je kdo povedal. Tedaj mi je bilo še vse novo in vsako pripovedovanje, bodisi verjetno, bodisi neverjetno, me je zanimalo tako, da se mi je ponoči o njem sanjalo.

Pogovor se je sukal o tem in onem in je bil zdaj šaljiv, zdaj resen in zdaj zopet vsakdanji, kakor je že na tem božjem svetu. Oh, koliko veselja

in slasti je bilo vse to pripovedovanje zame. V hiši je bilo toplo, ura je tako znano tiktakala, kolovrati so tako mirno hrčali, in vsi so gledali name tako odkritosrčno, kakor naš stari Sultan. Oh, moj Bog, takrat bi bil padel vsem krog vratu, takrat sem veroval vsem. Mir in zadovoljnost uspravata človeka. Tudi jaz bi bil kmalu zaspal.

K sreči je jela Novakova Nežka staro kovačico nagovarjati, naj kaj pove.

»Zlata moja, jaz nič ne vem,« se je izgovarjala kovačica, »kar pa vem, sem vam pa že davno povedala.«

»Samo da kaj poveste,« jo je nagovarjala mati, »pa ne dajte se prositi, najrajši poslušamo vas.«

To je odločilo.

»No, ker mi ne daste miru, pa bodi po vašem, ali da se mi nihče ne spotiče, če sem vam to že kdaj pravila.«

»Kar povejte,« je pristavil oče. »Vi stari znate to vse lepše povedati kakor mladina.«

Kovačica se je zravнала, si poslinila prste pa jela pripovedovati: »Če res ni drugače, pa mi povejte, katero bi najrajši.«

»O tisti mačehi,« je pripomnila mati.

»No, če o mačehi, pa o mačehi. Ko sem bila še deklīca — bilo mi je kakšnih trinajst let — sem šla z romarji na božjo pot. Starejši so nas vedli tam k strašanskemu prepadu. Ta prepad leži na griču v gozdu in mu pravijo »Mačeha«. Zlati moji, ali vam je to prepad, kakor do pekla. Ko bi postavil naš zvonik, pa kaj pravim, en zvonik, ko bi postavil deset takih zvonikov enega vrh drugega, pa bi se izgubili notri in z vrha bi še poznali ne, koliko je ura na najvišjem. Ko sem pogledala dol, sem se vam tresla kakor šiba na vodi, in ko smo počivali, nam je pripovedoval star romar, zakaj se tisti prepad imenuje »Mačeha«. Prej se ta prepad ni imenoval tako. V starodavnih časih ni imel neki nobenega imena, ker so se ga ljudje bali in ni maral nihče o njem nič govoriti in nič slišati. Pred Kristusom pa je poletaval — sam Bog nas varuj — saj veste, kdo, skozi ta prepad iz pekla na svet in je zapeljeval ljudi h grehu.

Nekoč je baje obetal nekemu vitezu, da mu postavi tako velik in lep in močan grad, kakršnega nima noben vitez, noben knez, noben kralj na svetu, in da bo gospodaril v tem gradu štirideset let, ako se mu zapiše s svojo krvjo, da mu dá svojo dušo.

»Velja,« je rekel vitez, »kam se podpišem?«

»Semkaj!« je rekel vrag, — sam Bog nas varuj, — »semkaj,« je torej rekel ta z rogmi in privlekel kos kože, ki je bila vsa popisana s krvavimi imeni. In ni ga bilo na nji praznega mesta razen malo robčka. Peklenšček je držal kožo z zobmi in jo natezal, da bi se vitez laglje podpisal. Vitez je potegnīl meč pa se zbodel v roko. Hudobec je nastavil pero, nakapal nanj krvi pa rekel: »Na, podpiši se mi!« — Kadar pa se je bil vitez podpisal, mu je hudobec ustavil kri: »Škoda vsake kapljice, ako hočeš biti živ in vesel, moraš štediti s svojo krvjo.«

»A kdaj boš začel staviti grad?« ga je vprašal vitez.

»Še nocoj,« je odgovoril vrag.

»Samo glej, da mi zgradiš dobre kleti, tako ti povem. Hočem si navoziti vina iz vseh strani sveta.«

»Ne boj se,« se je režal črnuh, »ni takih, kakršne ti jaz naredim. Ako bi navozil vino vsega sveta, pa bi še ne bile polne. Le pojdi domov; jutri zjutraj, preden se zbudiš, bo grad stal.«

In tako je bilo. Vitez je odšel, zlodej pa se je po solnčnem zahodu spravil na delo. Zavrtal se je z nogami v skalo in vrtal, vrtal tako dolgo, da je izvrtal tisto brezdno. Kopal je s kremplji skale kakor s kupca droban pesek, da mu je pôt curkoma lil, in z nogami je odmetaval odlomljeno kamenje, da je frčalo daleč naokrog.

Videla sem na svoje oči tisto kamenje. Leži vam tam razmetano, vmes take skale, da jih par konj ne pretegne. Ko so bile kleti izkopane, je jel staviti zid. Zletel je vrh griča in si nalomil tamkaj takih skal kakor pol koč. Grabil jih je s kremplji pa nosil h kletem. Ko je ravno najbolj vihral, je začul neko nenavadno petje. Ozre se, in zlati moji, kaj vidi? Doli na cesti proti Mariji Pomačaj je zalesketal zlat križ. Peklenšček se ustraši, spusti skalo sredi loke, njeга pa ni nikjer več. Veste, kaj je bilo? Sveti Ciril in Metod sta šla. Sveti Ciril je nesel križ in prepevala sta sveto pesem tako lepó, da se je razlegalo kroginkrog.

Odsihmal ni peklenšček več prihajal iz tega brezdna in gradu ni dozidal. Ali kleti so tam še dandanes in tudi skala, ki je prestrašenemu hudobcu padla iz kremplja. V spomin stoji vrh skale sveti križ.

Tako je bilo torej v starodavnih časih. Hudobec ne prihaja več iz tega brezdna, a vendar so se ga ljudje bali, izogibali so se ga, in nihče ni hotel govoriti o njem. Nedaleč od tega prepada je vas, takrat na romanju smo jo videli, ali nič več ne vem, kako se imenuje. Pa naj se imenuje že, kakor hoče, nič za to. V tej vasi je živel svoje dni bogat vaščan. Umrla mu je žena in po nji mu je ostal deček. Kaj je hotel revež brez gospodinje; no, oženil se je. Ženiti se ni težko, ampak dobiti otrokom dobro mater, to je težko. Dobra mačeha je bela vrana in tista, ki jo je vzel vdovec-kmet, je bila prava pisana mati!

Dokler ni imela svojih otrok, je bilo še, še; ali kakor hitro se ji je rodilo lastno dete, koliko je trpel sirotek. Povsod ji je bil napoti in revček je bil večkrat lačen kakor sit. Z gladom se ga je hotela iznebiti ta grdoba grda! Ali kakor je že na tem božjem svetu, da se Mariji smilijo sirote in jim daje v spanju jesti, tako je bilo tudi z našo siroto. Mačeha mu je dajala malo kakor vrabčku, ali deček je vendarle rastel in lica so mu bila lepo rdeča in roznata, da ga je bilo veselje pogledati. Kako je mačeho grizlo, da deček ni pa ni hotel umreti. »Le čakaj,« si je mislila, »če nočeš sam, ti bom že pomagala.« Nekoč na večer, ko je bil šel gospodar na sejm, je poslala dečka po gobe. Sirotek je jokal, da se ne upa sam v gozd in da ne vé, kje rastejo gobe.

»Ti bom pa jaz pokazala,« je rekla mačeha pa vlekla dečka v gozd, kjer je tisti prepad. Deček pa, priden kakor je bil, je brž ubogal in šel za brezbožno mačeho do samega prepada. Kadar pa je dete videlo to grozno jamo, je vprašalo nedolžno: »Kaj pa je tam, mamica?«

»Gobe rastejo tam, poglej!«

Deček se je nagnil, da bi bolje videl. Ali jedva se nagne, pa ga sune brezsrdna mačeha v pleča. »Na, pa se jih najej!« je zavpila, in ni ga bilo več. Mislila je, da se ga je iznebila, da ga živ krst ne bo več videl. Ali angel varih je varoval to nedolžno dete. V prepadu je rastlo tupatam grmičevje in v tisto grmičevje je padlo dete in tam obviselo.

Kadar pa je prišel kmet zvečer domov, je povprašal: »Kje je fantek? Prinesel sem mu konjička.«

»Mili Bog,« je vzdihnila hinavka, »vsa se tresem od skrbi in strahu. Kar ušel mi je, da pojde po gobe; jaz sem mu rekla: ‚Nikar mi ne hodi v gozd, da se ne boš izgubil,‘ pa ni hotel nič slišati, ker sem le mačeha, in od tedaj se ni vrnil.« — »In ti ga nisi šla iskat?« se je hudoval gospodar.

»Kam ga naj grem iskat?« se je izgovarjala mačeha, »gozd je velik, in kaj vem, v katero stran je šel?«

»Ne popraševala bi, kam, če bi bilo tvoje dete,« ji je očital mož pa je poklical hlapca: »Alo brž, greva v gozd fantka iskat. Vzemí svetilko, da si bova lahko posvetila.«

Toliko da sta prišla na vas, pa sta zaslišala zmerjanje in kričanje: »Pobijte grdobo grdo!« in cela vas je drla nasproti gospodarju in hlapcu.

»Kaj pa je?« je vprašal gospodar. »Kaj se je zgodilo?«

»Otroka vam nesem.«

»Hvala Bogu,« se je razveselil gospodar, »kje ste ga pa našli?«

»Uganite!« je rekel stari ogljar.

»Je bil v gozdu?« je vprašal kmet.

»V brezdnu je bil,« se je ogljar odrezal jezno. »Ob Ave Mariji vam grem tam okoli brezdná pa zaslišim jok in stok. Dejal sem sam pri sebi: o glej no, kaj pa je to. Tema še ni bila, da bi strašilo. Pa sem dejal: Jože, ne boj se, to je otroški glas. Grem bliže, pogledam v prepad pa zakličem: »Kdo si?« Tam iz brezdná pa odgovori, da me je izpreletelo: »Ljubi stric, lepo vas prosim, rešite me, jaz sem tukaj.« Pogledam bolj v prepad, pa vidim, da deček visi tam na grmu, dobra dva sežnja globoko. Rekel sem mu: »Drži se še malo, dete, takoj te potegnem iz prepada.« Imel sem krog pasa ovito vrv, ki jo imam vedno s seboj, saj človek ne vé, kaj ga lahko doleti — vržel sem mu jo in mu zaklical: »Dete, dobro se primi vrvi z rokami in z nogami, takoj te izvlečem.« Fantek se je oprijel motvoza, pa sem ga otel z božjo pomočjo.

Oče je vzela fantka v naročje, in solze so se mu usipale po licih: »Ubogo dete, koliko si prestalo! Kako si vendar pal noter?«

Revček se je boječe ozrl in se je bal izpregovoriti.

»Le govori, nič se ne boj!« mu je prigovarjal ogljar, »da bode oče od tebe sam slišal. Kako si pal?«

»Mama me je dol pehnila.«

»Mama?« je zavpil kmet.

»Mačeha ga je pehnila,« je zagnala na glas vsa vas, »še njo pehnimo dol.« —

In kjer je bil kdo, vse je pritisnilo proti hudobni mačehi. Zaklenila se je v hlev, ali vse zastonj. Ljudje so vlomili vrata, jo zvezali, vlekli na vrvi k prepadu pa so jo noter pehnili. Ampak nje ni varoval angel varih. Padla je prav na dno, in ko je treščila na tla, so videli ljudje doli plamen, kakor bi se bil pekel odprl in bi jo bil sam hudobec zavlekel v gcrečo peč. — Odsihmal pravijo temu brezdnu »Mačeha«. No, jaz sem vam to povedala, zdaj naj pa še kdo drugi kakšno pové.«

Predice so si oddehnile globoko od groze in sočutja, oče je pa pohvalil kovačico: »Ta je pa res lepa; vredna je, da bi jo kdo zapisal in dal natisniti.«

Tedaj se pač ni nadejal, da bo tisti srajčnik, ki je sedel v kotu na slamnici, čez leta res napisal to pripovedko stare kovačice in jo dal v tisek; še manj pa se je nadejal tega tisti srajčnik sam. Po tej pripovedki sem sedel ves prestrašen in nisem si želel drugega, kakor da bi bil mogel steči k strašnemu prepadu. Mislil sem si, da bi, kar se dá, pogledal noter in morda na dnu zagledal luknjo, ki drži v pekel. Ponoči se mi je sanjalo o tem brezdnu in sem v resnici videl tisto peklensko odprtino, kako so iz nje švigali plameni in se je dvigal dim kakor iz vapnenice v našem gozdu.

Kar sem si kakor otrok tako goreče želel, sem čakal pozneje. Videl sem prepad »Mačeho«, ali docela v drugačnih razmerah in v vse drugačni luči, kakor sem se tedaj nadejal.

Leta 1881. med počitnicami sem nekoliko dni s prijateljem vred hodil po krasnem pogorju od Mokrin k Ohonici, od tu na staroslavno Krtino in s Krtine v romantično dolino, kjer je spomina vredna »Bikova skala«, do Adamovega, od koder sva se z vlakom odpeljala do Blanskega in dalje po razkošni dolini »Ponikve« k »Mačehi«. Bilo vam je to prekrasno potovanje, zdaj po zelenih lokah, zdaj po senčnatem gozdu, zdaj zopet mimo golih nebotičnih vapnenih skal, med katerimi je kakor kristal jasen in prozoren potok takorekoč s silo prodiral. In tako sladak mir je vladal po vsej pokrajini, da se je v srcu nehote vzbudila tajna želja: »Do smrti bi živel tukaj.« —

Molčé sem stal ob robu prepada in zrl z mračnim obrazom vanj, duh mi je pa blodil po globinah minulosti. Spomnil sem se na staro kovačico in njeno pripovedovanje ob brnečem kolovratu. Tedanja želja se mi je uresničila, ali v prepadu nisem motril žrela v pekel, in sem obžaloval, da mi je živa in vere polna obrazotvornost izginila z mladostjo vred. Človek, ki zna brati v knjigi narave, vidi krog sebe polno čudežev in tajnosti. In kakor raste spoznanje, raste ž njim vred število teh čudežev. A tajnosti, v katere sem veroval v detinski dobi, so bile polne neke sladke groze, bile so kakor pravljica. One tajnosti pa, v katere zremo v moški dobi, stoje suho, mučno pred nami kakor nerešene uganke.